

Šefik Kurdić¹

DOPRINOS ŽENA HADISU I HADISKOJ ZNANOSTI

Sažetak

Rijetke su znanosti u čijem su razvoju i profiliranju, posebno u prošlosti, zajedno sa muškarcima, uzimale ozbiljnog učešća i žene. Hadis i hadiska znanost izuzetak je u ovom pogledu. Još od samoga početka islama, žene – eksperti u ovoj oblasti, igrale su veoma zapaženu ulogu u čuvanju i prenošenju Vjerovjesnikovih, s. a. v. s., hadisa.

One su u svim etapama razvoja hadiske literature manifestirale ozbiljno interesiranje za ovu oblast znanosti. Primjetno je da su muškarci muhaddisi pokazivali krajnji respekt prema muhaddisama.

Potvrdu za ovo naći ćemo u biografskim informacijama o mnogim ženama – hadiskim stručnjacima, kojima obiluju mnogobrojna djela koja tretiraju prenosiocce Vjerovjesnikovih, s. a. v. s., hadisa.

Ključne riječi: hadis, hadiske znanosti, žene muhaddise

1. Uvod

Angažiranje žena, zajedno sa muškarcima, u prenošenju i čuvanju Vjerovjesnikovih, s. a. v. s., hadisa, kontinuirano se odvijao kroz cijelu njegovu historiju. Zna se da su najznačajniji prenosioci hadisa i autori najpoznatijih hadiskih zbirki, od prvog perioda bavljenja hadisom, preuzimali hadise od žena – šejhova i stručnjaka u toj oblasti. Mora se priznati da je svaka značajnija zbirka hadisa sadržavala imena mnogih žena, koje su bile neposredni autoriteti autora tih hadiskih zbirki.

Žene, prenosioci Vjerovjesnikovih, s. a. v. s., hadisa, stekle su, poslije skupljanja hadisa, temeljit uvid u hadiske zbirke, te su

¹ Vanredni profesor, Islamski pedagoški fakultet u Zenici, sefikkurdic@bih.net.ba

tim zbirkama poučavale veliki broj studenata, kako muškaraca, tako i žena. Kuriozitet svega toga je da su čak i mnogi poznati muhaddisi slušali njihova predavanja, pitali ih za mnoge prenosiocce Poslanikove, s. a. v. s., tradicije i saznavali ono što nisu znali iz ove naučne oblasti.

Zna se da su poznate muhaddise dobijale *idžazetname*, tj. svjedodžbe u oblasti hadiskih znanosti, što im je omogućavalo da mogu utemeljeno prenositi hadisko znanje na sljedeće generacije.

2. Angažman žena u vrijeme ashaba

Mnoge žene u vremenu Allahovog Poslanika, s. a. v. s., ne samo da su bile svojevrstan instrument u prenošenju hadiskih predanja drugima, već su bile povod nastanka i razvoja hadisa. Njihova pitanja, posebice Vjerovjesnikovih, s. a. v. s., žena u različitim životnim pitanjima, izrodile su mnogobrojne Poslanikove, s. a. v. s., hadise i pojašnjenja. To se naročito odnosi na propise i pitanja koja tretiraju ženu i detalje vezane za intimne stvari, koje su, uglavnom, aktualizirale Vjerovjesnikove, s. a. v. s., supruge i prenijele istraživačima hadisa.

Nakon smrti Allahovog Poslanika, s. a. v. s., njegove časne supruge, ali i brojne supruge ashaba – sahabijke, smatrane su važnim i nezaobilaznim izvorom hadisa. Svjesne značaja hadisa, kao drugog fundamentalnog izvora šerijatskog prava, one su organizirano pristupale podučavanju hadisa svih zainteresiranih muslimana, otvarajući im bogatu i nepresušnu riznicu znanja, koje su danonoćno skupljale i ljubomorno čuvale družeći se sa Allahovim Poslanikom, s. a. v. s.

'Aiša, r. a. – najveći prenosilac hadisa među ženama

'Aiša bint Abi Bakr 'Abdullah b. Osman b. 'Amir al-Kuraši at-Tamimi, supruga Allahovog Poslanika, s. a. v. s., rođena je devet godina prije Hidžre. Kao dijete prešla je na islam i bila je jedina djevojka koju je Poslanik, s. a. v. s., oženio. Izuzetno ju je volio, kako zbog njenog oca Abu Bakra, r. a., još više zbog njenih vrlina.

Izuzetna memorija, suptilna pronicljivost i vanredna inteligencija učinile su je jednom od najistaknutijih šerijatskih pravnika među ashabima. Brojni stariji ashabi dolazili su njoj radi rješavanja raznih šerijatskopравnih dilema koje sami nisu mogli riješiti.

'Ata b. abi Rabah ističe: *'Aiša je bila od svih ljudi najučenija, najveći šerijatski pravnik i najljepšeg mišljenja uopće!* (Al-Isaba, 4/360 i Ibn 'Abd al-Barr, 4/358)

Hišam b. 'Urva, prenosi od svog oca da je rekao: *Nisam vidio od 'Aiše učenije u šerijatskom pravu, utemeljenije u medicini i boljeg poznavaoa poezije!* (Al-Isaba, 4/360 i Ibn 'Abd al-Barr, 4/358)

Az-Zuhri zaključuje: *Kada bi se sakupilo cjelokupno znanje svih Vjerovjesnikovih, s. a. v. s., žena i svih ostalih žena koje su živjele u vrijeme 'Aiše, r. a., i kompariralo sa njenim znanjem – prevagnulo bi njeno znanje!* (Al-Isaba, 4/360 i Ibn 'Abd al-Barr, 4/358)

'Aiša, r. a., prenosi od Vjerovjesnika, s. a. v. s., 2.210 hadisa. Treba napomenuti da je ona brojna predanja preuzimala i od svog oca Abu Bakra, r. a., a zatim od Omara, Fatime, Sa'd b. abi Waqqasa, Usaid b. Hudaira, r. a., i drugih ashaba.

Od nje su prenosili hadis brojni ashabi, među kojima su se posebno isticali: Omar, njegov sin 'Abdullah, Abu Huraira, Abu Musa al-Aš'ari, Zaid b. Halid, 'Abdullah b. 'Abbas, Safijja bint Šaiba, njena sestra Ummu Qulsum, njen brat po mlijeku 'Abdurrahman b. al-Haris, bratíci Qasim i 'Abdullah b. Muhammed b. abi Bakr, r. a., i dr., a od tabi'ina ističu se: Sa'id b. al-Musayyab, 'Amr b. Maimun, Alqame b. Kais, Masruq i dr. (Al-Isaba, 4/361)

Umrla je 58. godine po Hidžri, što znači da je punih 48 godina, nakon Vjerovjesnikove, s. a. v. s., smrti, autentično i dosljedno prenosila i tumačila njegove časne riječi i njegovu nedostiznu praksu.

Druge istaknute žene iz vremena ashaba

Brojne žene – sahabijke učile su, pamtile i prenosile hadise od Allahovog Poslanika, s. a. v. s., i tako doprinijele sveukupnom razvoju hadisa i hadiske znanosti. Spomenimo sljedeće:

- **Asma bint Yazid al-Ansariyya, r. a.**, poznata kao inteligentna, pronicljiva i elokventna sahabijka, nazvana *Govornikom žena*; u bici na Uhudu poginuli su joj otac, sin, brat i amidža, učestvovala je u bitkama koje su muslimani vodili; poznata je po junaštvu, tako da je samo u bici na Jermuku ubila devet vizantijskih vojnika: jedna je od ensarijki koje su od Vjerovjesnika, s. a. v. s., prenijele najviše hadisa. Buhari u *Al-Adab al-mufradu*, Tirmizi, Abu Dawud, Nasai i

Ibn Maga u svojim sunenima bilježe od nje 81 hadis. (Ibn 'Abd al-Barr, 2/233; Ibn al-Asir, 5/398–399 i Al-Haisami, 1986:9/260)

- **Asma bint 'Umays, r. a.**, supruga Ga'fara b. abi Taliba, r. a., Poslanikovog, s. a. v. s., amidžića, kojem je, prilikom hidžre u Abesiniji, rodila tri sina,² poznata po tumačenju snova: prenosi od Vjerovjesnika, s. a. v. s., 60 hadisa, a od nje hadise prenose poznati ashabi i tabi'ini. (Ibn Sa'd, 3/335 i Tarih al-islam, 1987:4/346)
- **Asma bint Abi Bakr as-Siddiq, r. a.**, kćerka Abu Bakra, r. a., sestra Poslanikove, s. a. v. s., supruge A'iše, r. a., i supruga poznatog ashaba Az-Zubaira b. al-'Awwama, r. a., jednog od deseterice kojima je Vjerovjesnik, s. a. v. s., zagarantirao Džennet, osoba poznata po svojoj oštroumnosti, intelektualnoj snazi i izuzetnoj utemeljenosti u šerijatskom pravu: hadiske zbirke bilježe od nje 58 hadisa, koje je prenijela od Allahovog Poslanika, s. a. v. s., a od nje su hadis prenosila brojna poznata imena među ahabima i tabi'inima. (An-Nawawi, 2/330; Az-Zahabi, Siyar, 2/292; Ibn 'Asakir, 20 i Al-Muhibb at-Tabari, 203–204)
- **Fatima bint Asad b. Hašim al-Hašimijja**, majka 'Alija b. abi Taliba, r. a.: prenosi od Vjerovjesnika, s. a. v. s., 46 hadisa, a jedan dio njih bilježe Buhari i Muslim u svojim autentičnim zbirkama hadisa. (Ibn Hagar, 4/370 i Gumu'a, 1992:1/28)
- **Ummihana bint Abi Talib, r. a.**, kćerka Poslanikovog, s. a. v. s., amidže, sestra Alije, r. a., koja je s Vjerovjesnikom, s. a. v. s., učestvovala u bici za Hajber: autori najpoznatijih hadiskih zbirki bilježe 46 hadisa koje je ona prenijela od Allahovog Poslanika, s. a. v. s., a od nje su prenosili hadis brojni tabi'ini. (Ibn 'Abd al-Barr, 4/479; Az-Zahabi, Tarih al-islam, 4/346 i Siyar, 2/312–313 i Ibn al-Qayyim, 1982:3/304 i Ibn Hagar, Tahzib, 1996:4/702–703)
- **Ummu 'Atijja Nusaiba bint Haris al-Ensarijja, r. a.**, među prvima je primila islam i bila od onih osoba koje su Poslaniku, s. a. v. s., dale prisegu na vjernost a učestvovala je sa Vjerovjesnikom, s. a. v. s., u sedam bitaka: autori

² Zanimljivo je da se ova sahabijka, nakon smrti Ga'fera, r. a., udala za Abu Bakra as-Siddiqa, r. a., a nakon njegove smrti za 'Alija b. abi Taliba, r. a., i sa svima njima je imala djecu. (Provjeri: *Tahzib at-tahzib*, 4/663)

najpoznatijih hadiskih zbirki, *Al-Kutub al-sitta*, bilježe od nje 40 hadisa. Od nje prenose hadise Enes b. Malik, r. a., i brojni poznati tabi'ini. Njena prepoznatljiva crta nije bila samo prenošenje hadisa na generacije koje dolaze poslije nje, već je bila poznata po izuzetno dobrom razumijevanju hadisa i propisima koji emaniraju iz tih predanja. (Siyar, 1996:2/318; Al-Isaba, 4/455 i Tahzib, 1996:4/690)

- **Fatima bint Qais el-Qurašijja, r. a.**, jedna od prvih žena koja je prihvatila islam i učinila Hidžru, poznata po fizičkoj ljepoti, intelektualnoj profinjenosti i duhovnoj suptilnosti: Buhari, Muslim i drugi velikani hadiske misli bilježe od nje 34 hadisa. Od nje su hadise prenosili velikani iz druge generacije muslimana: Aš-Ša'bi, Sa'id b. al-Musayyab, Sulaiman b. Yasar, Ibrahim al-Naha'i, jer je preselila na ahiret iza 50. god. po Hidžri, za vrijeme hilafeta Mu'awiye b. abi Sufiana, r. a. (Al-Baihaqi, 1985:5/416; Siyar, 1996:2/319 i Gumu'a, Nisaun mubaššaratun bi al-Gannah, 1990:2/179)
- **Ummu al-Fadl Lubaba bint al-Haris al-Hilalijja, r. a.**, sestra Poslanikove, s. a. v. s., žene Maimune, r. a., supruga Poslanikovog, s. a. v. s., amidže Abbasa, r. a.,³ prva žena koja je, nakon Hatidže, r. a., prihvatila islam i imala je posebno mjesto kod Allahovog Poslanika, s. a. v. s., zbog svoje vjere i bogobožnosti: prenosi 30 hadisa od Vjerovjesnika, s. a. v. s., a od nje prenose najpoznatiji ashabi i tabi'ini. (Ibn al-Asir, 5/539; Siyar, 1996:2/315 i Tahzib, 1996:4/487–488)
- **Ummu Qajs bint Mihsan al-Asadiyya**, sestra poznatog ashaba Ukaše, r. a.; veoma rano je primila islam; bila je izuzetan poznavalac Poslanikove, s. a. v. s., medicine, a poznata je i po svom dugom životnom vijeku. Ibn Hagar tvrdi da nije poznato da je bilo koja žena iz vremena ashaba imala tako dug životni vijek (Tahzib, 1996:4/700): Buhari, Muslim i drugi poznati muhaddisi bilježe od nje 24 hadisa. (Ibn Sa'd, 8/242; Ibn 'Abd al-Barr, 4/462 i Tarih al-islam, 1987:3/50)

³ Zanimljivo je da je Lubaba, r. a., primila islam prije svog muža 'Abbasa, r. a. Inače, rodila mu je šest sinova i jednu kćerku. Pored ostalih lijepih osobina, koje su je krasile, treba istaknuti njenu srčanost i hrabrost. Islamski izvori navode da je čak udarila Abu Lahaba, nakon što je ošamario 'Abbasovog, r. a., slugu, i to takvim udarcem da mu je glavu razbila. (Vidi: At-Tabari, *Tarih al-umam wa al-muluk*, 2/39-40 i *Nisaun min 'asr an-nubuwwa*, 2/293)

- **Ar-Rubajji' bint Mu'awwiz al-Ensarija, r. a.**, prihvatila je islam u Medini, prije nego je Vjerovjesnik, s. a. v. s., stigao kao muhadžir u taj grad a učestvovala je u brojnim bitkama sa Poslanikom, s. a. v. s., liječeći i ranjenike: poznata je po tome što su joj dolazili ashabi i tabi'ini i pitali o hadisima Allahovog Poslanika, s. a. v. s. Buhari, Muslim i drugi poznati muhaddisi bilježe od nje 21 hadis u svojim zbirkama. (Ibn Sa'd, 8/447–448; Al-Baihaki, 1/200; Qadi 'Iyad, 1/113–114 i Ibn Kathir, 7/324)
- **Hawla bint Hakim as-Sulamijja, r. a.**, supruga Osmana b. Maz'una, r. a., žena koja je bila posrednik u Vjerovjesnikovom, s. a. v. s., braku sa A'išom i Sawdom, r. a.; poznata po lijepom odgoju i poznavanju poezije; često je boravila kod Vjerovjesnikovih, s. a. v. s., supruga i bila im na usluzi: Muslim, Tirmizi, Nasai i Ibn Maga bilježe od nje 15 hadisa. Od nje su hadise prenosili Sa'd b. abi Waqqas, r. a., poznati ashab i Sa'id b. al-Musayyab, poznati tabi'in. (Al-Isaba, 4/283 i Al-Halabi, 1964:3/81–82)
- **Ummu Sulaim Rumaisa bint Milhan, r. a.**, majka Anasa b. Malika, r. a., jedna od žena koja je među prvima prihvatila islam i jedna od rijetkih žena koje su Poslanika, s. a. v. s., pratile brojnim bitkama: prenijela je 14 hadisa, a od tog broja 4 bilježe autori Sahiha: Buhari i Muslim. (Ibn al-Gawzi, 1979:2/65 i an-Nawawi, 2/363). Zanimljivo je napomenuti da je Ummu Sulaim, r. a., u džahilijetu bila udata za Anasa b. An-Nadra, s kojim je dobila Anasa, r. a., poznatog ashaba, a nakon njega, udala se za Abu Talhu, r. a., poznatog ensariju, s kojim je rodila Abu 'Umaira, koji je umro kao dječak, a iza njega 'Abdullaha, koji je imao desetero djece i svi su bili poznati kao učenjaci. (Tahzib, 1996:4/698)
- **Ummu Hišam bint Harisa, r. a.**, prešla je na islam prije Vjerovjesnikovog, s. a. v. s., dolaska u Medinu i dala mu među prvima prisegu na vjernost, a bila je poznata po tome što je puno klanjala i postila: prenosi od Poslanika, s. a. v. s., 11 hadisa, a od nje hadis prenose njena sestra 'Amra i dobar broj poznatih tabi'ina. (Ibn Sa'd, 8/442; Siyar, 1996: 2/380; Tahzib, 1996:4/703 i Jaqut al-Hamawi, 5/86)

3. Angažman žena u vrijeme tabi'ina

Žene iz generacije tabi'ina istim su žarom nastavile ljubomorno čuvati i savjesno prenositi hadis Allahovog Poslanika, s. a. v. s. Mnoge od njih koristile su svaku priliku da saznaju i prenesu riječi i praksu Allahovog Poslanika, s. a. v. s., pa su prisustvovalе kružocima ashaba koji su tumačili Vjerovjesnikove, s. a. v. s., riječi, a posebno su se angažirale da se približe časnim suprugama Allahovog Poslanika, s. a. v. s., i od njih izravno čuju ono što je govorio i kako je radio. Zahvaljujući drugoj generaciji muslimana, a i ovoj generaciji žena, zaljubljenih u sunnet Vjerovjesnika, s. a. v. s., hadis se zapisao, memorirao i prenio potonjim generacijama. Izdvojit ćemo samo neke žene muhaddise, koje su, zajedno sa muškarcima, doprinijele razvoju i utemeljenju hadisa i hadiske znanosti:

- **'Amra bint 'Abdirrahman al-Ansarija**, bila je poznata posebno u hadisu i šerijatskom pravu. Hadis i šerijatske propise učila je kod Poslanikove, s. a. v. s., časne supruge A'iše, r. a. Otuda je bila tako utemeljena u tim znanostima. Omar b. 'Abd al-'Aziz je, kada je tražio od stručnjaka u hadisu da prikupe i zapišu hadise koji cirkuliraju među hadiskim stručnjacima, kako se ne bi vremenom zaboravili, posebno je potcrtao njihovo preuzimanje hadisa od ove pouzdane i utemeljene osobe.

'Amra je bila, kako napominje hafiz Ibn Hibban, najbolji poznavalac hadisa koji je poznavala A'iša, r. a., i ona je bila, prema Sufianu b. 'Uyaini, pored Qasima b. Muhammada⁴ i 'Urwa b. az-Zubaira,⁵ najutentičniji prenosilac hadisa od časne A'iše, r. a. (Tahzib, 1996:4/683)

Međutim, 'Amra se nije zadovoljila učenjem hadisa isključivo od A'iše, r. a., već je svoju znatiželju za znanjem proširila i na drugu Poslanikovu, s. a. v. s., suprugu Ummu Salamu, r. a., kao i na druge ugledne i poznate sahabijke, poput Ummu Hišam bint Harisa, Habiba bint Sahl, Ummu Habiba Hamna bint Gahš, r. a., i druge. Poznato je, također, da je učila hadis i od poznatog ashaba Rafi' b. Hudaiga al-Ansarija, r. a.

⁴ Kasim b. Muhammad b. abi Bakr je unuk Abu Bakra as-Siddiqa, r. a. A'iša, r. a., mu je bila tetka.

⁵ 'Urwa b. Az-Zubair je bio sin Zubaira b. 'Awwama, r. a., poznatog ashaba i Asme, r. a., sestre A'iše, r. a., koja mu je bila tetka.

Od nje su prenosili hadis brojni ugledni i poznati učenjaci među tabi'inima, a najpoznatiji autori hadiskih zbirki bilježe njena predanja u svojim najpoznatijim hadiskim djelima. (Ibn Sa'd, 8/480; Al-Hatib al-Bagdadi, Taqjīd al-'ilm, 105–106; Al-Basawi, 1981:1/442 i As-Suyuti, 1983:1/112).

Kakav autoritet je 'Amra uživala kod poznatih učenjaka i suvremenika, najbolje će ilustrirati riječi Az-Zuhrija, poznatog hadiskog učenjaka, koji je kazao: *'Amra je more znanja!*, dok je pravedni halifa, Omer b. 'Abd al-'Aziz, imao običaj često pitati ovu ženu u rješavanju brojnih zamršenih pitanja i uveliko je koristio njene fetve, koje je ona, na temelju svoga fascinantnog poznavanja hadisa i fikha, iznosila. (Gumu'a, Nisaun min 'asri at-tabi'in, 1992:1/113–114)

- **Hafsa bint Sirin al-Basriyya**, sestra Muhammada b. Sirina, jednog od najvećih autoriteta među tabi'inima i jednog od najboljih eksperata u tumačenju snova, bila je poznata kao veliki stručnjak u kur'anskim i hadiskim znanostima i u oblasti šerijatskog prava. Nije ni čudo kada je izrasla u Sirinovoj porodici, čija su sva djeca, kako napominju Nawawi i Ibn Kethir, bila učenjaci i svi su bili pouzdani i do kraja utemeljni u oblasti hadisa i hadiskih znanosti. (Ibn Kathir, 1993:9/279)

Najviše se okoristila u oblasti hadisa od A'iše, r. a., Anasa b. Malika, r. a., Ummu 'Atijja al-Ansariyya, r. a., Hajre, majke Hasana al-Basrija i svoga brata Yahyaa. Od nje su hadis učili: njen brat Muhammad b. Sirin, Qatade, Ayyub i brojni drugi poznati učenjaci među ashabima. Brojni hadiski stručnjaci bilježe hadise u svojim sahihima, sunenima i musnedima, od ove pouzdane muhaddise. (Ibn Sa'd, 8/484; Siyar, 1996:4/507 i Tahzib, 1996:4/669)

Treba napomenuti da je Hafsa naučila Kur'an napamet kada je imala dvanaest godina i koliko je bila utemeljena u memoriranju Allahove knjige, najbolje će potvrditi činjenica da je njen brat Muhammad b. Sirin, kad god bi se ljudi razilazili u učenju Kur'ana, slao ih Hafsi da im ona to odgonetne. (Nisaun min 'asr at-tabi'in, 1992:1/123)

- **Hajra, majka Hasana al-Basrija**, bila je jedna od najvećih autoriteta među ženama u drugoj generaciji muslimana, a to je postigla svojom utemeljenošću u hadisu, fikhu i drugim islamskim znanostima. (Tahzib, 1996:4/672)

- **Zaine bint 'Ali al-Hašimiyya**, kćerka Alija b. abi Taliba i Fatime, r. a., a unuka Allahovog Poslanika, s. a. v. s., bila je poznata kao izvanredan govornik, stručnjak u jeziku i jedna od najinteligentnijih žena u njenom vremenu:⁶ prenosila je hadis, kako spominje Ibn 'Asakir, od svoje majke Fatime, r. a., i Asme bint 'Umais, r. a., a od nje hadis su prenosili Muhammad b. 'Amr, Ata' b. as-Saib i Fatima bint Husain, kćerka Poslanikova, s. a. v. s., unuka Husaina, r. a. (Ibn Sa'd, 8/465; Al-Isaba, 4/314 i Az-Zubairi, 41)
- **Hafsa bint 'Abdirrahman**, unuka Abu Bakra as-Siddiqa, r. a., a kćerka sestre Poslanikove, s. a. v. s., supruge Ummu Salame, r. a., dok joj je A'iša, r. a., bila tetka: dovoljno je kazati da je Hafsa učila hadis od najvjerodostojnijih osoba: A'íše i Ummu Salame, r. a., Vjerovjesnikovih, s. a. v. s. supruga, a ako se još zna da je A'iša, r. a., prenijela 2.210 a Ummu Salama, r. a., 378 hadisa, onda je očito da je ona učila od osoba koje su joj, uistinu, mogle i najviše od svih žena ponuditi. Od Hafse hadis su učili brojni velikani iz generacije tabi'ina, poznati kao pouzdani muhaddisi i stručnjaci u hadiskim znanostima. Predanja koja je prenosila Hafsa, prema Ibn Hibbanu i Al-'Iglju, bila su pouzdana i autentična, pa nije čudo što njene hadise bilježe Muslim, Tirmizi, Abu Dawud i Ibn Maga u svojim najpoznatijim hadiskim zbirkama. (Ibn Sa'd, 8/468 i Kahhala, 1/274)

4. Angažman žena u kasnijim periodima

II stoljeće

- **Al-Haizaran**, supruga halife al-Mahdija. Ona je jedina žena koja je rodila dvojicu halifa: El-Hadija i Haruna ar-Rašida. Prenosila je hadise od Al-Mahdija i u tome se istakla. Umrula je 173. god. po Hidžri. (Al-Bagdadi, 14/430)

⁶ Iako Zainab mnogi autori ubrajaju u sahabijke, zato što je rođena u vrijeme Allahovog Poslanika, s. a. v. s. Međutim, s obzirom da je bila dijete za vrijeme njegovog života i da je tek stasala nakon Poslanikove, s. a. v. s. smrti i, nakon nje, hadise učila i prenosila drugima, mi smo se opredijelili uvrstiti je u generaciju tabi'ina.

III stoljeće

- **Zainab bint Sulaiman b. 'Ali b. 'Abdullah b. 'Abbas**, unuka poznatog ashaba 'Abdullaha b. 'Abbasa, r. a. Prenosi veliki broj hadisa od svog oca Sulaimana, a od nje su hadise preuzimali brojni muhaddisi. (Al-Bagdadi, 14/434-435)
- **Hatiga Ummu Muhammad**. Kakav je bila stručnjak u oblasti hadisa, dovoljno je kazati da su od nje hadise, pored ostalih, učili i prenosili i Ahmad b. Hanbal, veliki hafiz hadisa i poznati šerijatski pravnik i njegov sin 'Abdullah, također, veliki hadiski stručnjak. (Al-Bagdadi, 14/435–436)
- **Mudga, Muhha i Zubda**, kćerke Harisa b. Abdurrahmana, bile su poznate muhaddise, od kojih se bilježi veliki broj hadisa. One su bile sestre jednog od najautentičnijih muhaddisa i prenosilaca hadisa tog vremena Bišra b. al-Harisa, za kojeg je hafiz Ad-Daraqutni tvrdio da je bio pouzdani genije koji je isključivo prenosio vjerodostojne hadise. (Al-Bagdadi, 14/436)

IV stoljeće

Brojne žene su se istakle u ovom periodu. Stekle su temeljit uvid u hadiske znanosti i bile izvor mnogim istraživačima i studentima hadisa u tom vremenu. Pored ostalih, tu su, prije svih:

- **'Abda bint 'Abdurrahman Ummu Ahmad al-Ansariyya**. Prenosila je hadise od svog oca, a od nje su brojni muhaddisi preuzimali predanja, od kojih se posebno ističe hafiz At-Tabarani (umro 360. g.), koji je 'Abdu definirao kao *pobožnu, inteligentnu i, nadasve, obrazovanu ženu*. (Al-Bagdadi, 14/439–440)
- **Samana bint Hamdan al-Anbariyya**. Poznata po svojim predanjima od oca. Od nje su brojne hadise bilježili Abu Bakr aš-Šafi'i i hafiz At-Tabarani. (Al-Bagdadi, 14/440–441)
- **Fatima bint 'Abdurrahman**, poznatija kao *Sufija* (mistik), zbog svoje odjeće i odricanja od dunjaluka i dunjalučkih ljepota, bila je poznata u hadisu. Živjela je preko 80 godina. Umrla je 312. god. po Hidžri. (Al-Bagdadi, 14/441)
- **Ummu Salama Fatima bint Abi Bakr**, unuka Abu Dawuda as-Sigistanija, poznatoga autora *Sunena*. Prenosila je hadise od svog oca, a od nje su brojni muhadisi crpili hadisko znanje. (Al-Bagdadi, 14/442)

- **Amat al-Vahid bint abi 'Abdillah al-Muhamili** (umrla 377/987. god. po H.), kćerka poznatog šerijatskog pravnika Abu 'Abdullaha Husaina b. Isma'ila al-Muhamilija. Pored hadisa i hadiske znanosti, poznata je bila u brojnim naučnim oblastima, posebno u tefsiru, jer je bila i hafiz Kur'ana; šafi'ijском fikhu, nasljednom pravu, arapskoj gramatici i drugim. (Al-Bagdadi, 14/442–443)

V stoljeće

Peto stoljeće iznjedrilo je, također, brojne zapažene muhaddise, među kojima bi trebalo posebno izdvojiti dvije:

- **Fatima bint Hasan**, kćerka poznatog mistika Hasana b. 'Alija ad-Daqqāqa i supruga poznatog islamskog učenjaka Abu al-Qasima al-Qušairija, pored vanredne upućenosti u područje kaligrafije, bila je izuzetno poznata po temeljitom poznavanju hadisa i hadiskih znanosti a posebno upotrebe isnada visokog stepena u prenošenju (*Al-Ahadis al-'ali*).⁷ (Siddiki, 23)
- **Karima bint Ahmad al-Marwaziyya**, koja je, čak, smatrana najvećim autoritetom za Buharijev Sahih u svom vremenu. Poznati muhaddis, Abu Zarr iz Hirata, koji je, inače, ubrajan u najučenije stručnjake hadiske znanosti u njegovom vremenu, posebno je respektirao ovu muhaddisu, pa je preporučivao onima koji su željeli izučavati Buharijev *Sahih*, da to čine pred Karimom, koja je ovu najvjerodostojniju hadisku zbirku primila preko seneda Hajsame, priznatog hadiskog autoriteta.

Na temelju brojnih *idžazetnama* – diploma za dozvolu prenošenja hadisa, koje su dobili studenti i istraživači hadisa, na mnogim od njih, nalazi se ime ove žene, zbog njenog prenošenja i pripovijedanja Buharijevog *Sahiha*.

Ovu činjenicu, pored ostalih, potvrđuje diploma Abu al-Mahasina o dozvoli prenošenja Buharijevog *Sahiha*, u kojoj se navodi da je zajedno s njom Buharijinu zbirku hadisa iščitao i Hatib al-Bagdadi, jedan od najvećih stručnjaka hadisa i hadiskih znanosti u čitavoj historiji, kao i Humaidi, poznati andaluški

⁷ *Al-Hadis al-'ali* je je takav hadis čiji je niz prenosilaca spojen i kraći u odnosu na drugi niz prenosilaca. Što je manji broj prenosilaca u jednom nizu, sve je manja mogućnost propusta i greški. Zato se ovakva vrsta hadisa i ovakav niz prenosilaca smatra posebno dragocjenim.

hadiski kapacitet. Karima je umrla 463/1070. god., iste godine kada je umro i čuvani hafiz hadisa Hatib al-Bagdadi. (Siddiki, 23)

VI stoljeće

- **Zainab bint Ša'ri**, učila je ovu znanost pred uglednim muhaddisima tog vremena, a pred njom su kasnije učili hadis poznati intelektualci, koji su stekli autoritet u raznim naučnim oblastima, a jedan od njih je Ibn Hallikan, poznati autor izuzetno vrijednog biografskog rječnika, koji je nazvao *Wafajat al-a'yan*. Umrla je 524/1129. godine.
- **Fatima bint Muhammad**, posebno je bila poznata po vanrednom poznavanju Buharijevog *Sahiha*, koji je prenosila svojim učenicima. Budući da je ovo najautentičnije djelo prenosila oslanjajući se na velikog hadiskog stručnjaka Sa'ida al-Ayyara, hadiski učenjaci su je nazvali *Musnida Asbahana* (hadiski autoritet Isfahana). Umrla je 539/1144. godine.
- **Šuhda bint Ahmad b. al-Farrag**, opisana je od strane hadiskih kapaciteta kao proslavljeni kaligraf, hadiski stručnjak velike reputacije i ponos žena. Njen otac, Ahmad Abu Nasr (umro 506/1112. god.) ozbiljno se bavio hadisom i ovu znanost izučavao kod nekoliko hadiskih kapaciteta. Šuhda je bila posebno poznata po prenošenju Buharijevog *Sahiha* i po upotrebi isnada visokog stepena (*sanad 'ali*). (Siddiki, 23)

VII stoljeće

- **Karima**, koju su mnogi biografi nazivali autoritetom Sirije (*Musnida aš-Šam*), poznata je po izvanrednim predavanjima iz mnogih hadiskih zbirki i to na temelju autoriteta različitih hadiskih stručnjaka. Umrla je 641/1218. godine.
- **Zainab bint al-Makki**, poznata po tituli muhaddisa, poučavala je brojne studente koji su se okupljali kod nje, slušajući brojne hadiske zbirke. (Siddiki, 24)

VIII stoljeće

Ovo stoljeće je obilovalo velikim brojem žena muhaddisa. Dovoljno je spomenuti da je Ibn Hagar al-Asqalani, glasoviti hafiz hadisa i najbolji komentator Buharijevog *Sahiha* u historiji, naveo kraće biografije 170 istaknutih žena iz ovog stoljeća u svom

poznatom biografskom djelu *Ad-Durar al-kaminah*, a najveći broj njih bile su upravo stručnjaci u hadisu i hadiskoj znanosti. Značajno je napomenuti da je i sam Ibn Hagar, jedan od najvećih hadiskih stručnjaka svih vremena, pred mnogim ženama ovog stoljeća izučavao hadis.

Među ovim ženama posebno su se isticale A'iša, Guwairiyya, Sitt al-'Arab i Ummihana Mariam.

- **A'iša bint 'Abd al-Hadi** tretirana je, u hadiskim izvorima, kao najbolji hadiski stručnjak svoga vremena. Veliki broj studenata, iz raznih krajeva islamskog svijeta, dolazio je slušati njena izvrsna predavanja. Čak je i veliki hafiz Ibn Hagar dugo vremena učio pred ovom glasovitom muhaddisom.
- **Guwairiyya** je studirala mnoga hadiska djela pred glasovitim hadiskim stručnjacima tog perioda. Zadobivši autoritet velikog hadiskog stručnjaka, hrlili su joj zaljubljenici u hadis sa raznih strana. Ibn Hagar napominje da su mnogi hadiski učitelji i njegovi suvremenici prisustvovali njenim predavanjima iz oblasti hadisa. (Siddiki, 24)
- **Sitt al-'Arab** uputila je brojne generacije učenika u tajne hadiske znanosti. Posebno je bila istaknuta u prenošenju Buharijevog *Sahiha*. Treba naglasiti da je ona bila učitelj i dvojici izuzetnih učenjaka i hafiza hadisa: Al-'Iraqija i Al-Haisamija. Umrula je 760/1358. godine.
- **Ummihana Mariam bint Fahr ad-Din Muhammad**, pored svoje ljubavi prema Kur'anu, jer je postala hafiz Kur'ana još u djetinjstvu; umješnosti u kaligrafiji, jer je bila vrstan kaligraf; vladanja arapskim jezikom, jer je bila stručnjak u raznim finesama ovog jezika i prirodnom nadarenošću za poezijom, jer je bila vrstan pjesnik; bila je poznata posebno u hadisu i hadiskim disciplinama. Hadis je studirala pred najvećim hadiskim stručnjacima Mekke i Kaira tog perioda.

Predavala je hadis i davala diplome svojim studentima koji su kod nje odslušali određene hadiske zbirke, među kojima je bio i Ibn Fahd, autor poznatog biografskog djela *Mu'gam aš-šuyuh*. (Siddiki, 25)

IX stoljeće

Ovo stoljeće je, također, obilovalo velikim brojem žena muhaddisa, koje su svojim angažmanom, itekako doprinijele

očuvanju, ali i razvoju, ove znanosti. Dovoljno je pogledati samo dva izvora nastala u tom periodu da bismo zaključili koliki broj žena je demonstrirao svoje vanredno znanje iz ove oblasti. Muhammad b. 'Abd ar-Rahman as-Sahawi u djelu *Ad-Daw' al-lami'* i 'Abd al-'Aziz b. Omer b. Fahd u djelu *Mu'gam aš-šuyuh* spomenuli su veliki broj žena koje su bili hadiski učitelji i uveliko doprinijele pamćenju i širenju hadisa. 'Abd al-'Aziz b. Omer ne zaboravlja spomenuti da je pred mnogim ženama učio i naučio hadis.

Neke od ovih žena muhaddisa smatrane se najpriznatijim učenjacima u oblasti hadisa u svom vremenu, dok su neki njihovi studenti ubrajani među najkompetentnije učenjake hadisa u narednoj generaciji. Spomenut ćemo samo dvije:

- **Sa'ida Ummu-l-Hair**, iako je bila iz Mekke, putovala je u udaljene krajeve da bi slušala hadis od znamenitih hadiskih autoriteta, da bi, nakon toga, i sama postala izvor na koji su dolazili brojni studenti iz raznih dijelova islamskog svijeta i bilježili od nje hadise Allahovog Poslanika, s. a. v. s. Umrila je 850/1446. godine.
- **Ba'i Hatun bint Abi al-Hasan**, izučavala je hadis kod Abu Bakra al-Mizzija i drugih velikih hadiskih autoriteta, a kao rezultat toga su brojne stečene diplome, na temelju kojih je ona držala predavanja iz oblasti hadisa u Siriji i Egiptu. Za nju neki autori biografskih djela navode da je bila zaljubljenik u svoj učiteljski poziv. Umrila je 864/1459. godine.

X stoljeće

I ovaj period njedri veliki broj žena, eksperata u oblasti hadiskih znanosti.

U biografskim djelima spominju se mnoge, a izdvojit ćemo samo neke:

- **Asma bint Kamal ad-Din Musa**, pored toga što je imala veliki utjecaj na sultane i činovnike svoga vremena, koje je savjetovala i davala im dragocjena uputstva, postala je poznata u hadiskoj znanosti i redovno je držala predavanja iz hadisa a i poučavala žene različitim islamskim znanostima. Umrila je 906/1500. godine.
- **A'iša bint Muhammad b. Ahmad**, bila je supruga poznatog šerijatskog pravnika Muslih ad-Dina, poučavala je hadisu mnoge studente, uključujući i slavnog Ibn Tuluna. Kasnije je

bila imenovana profesorom na Sahibiyyi, visokoj islamskoj školi u Damasku. Umrta je 906/1500. godine. (Siddiki: 25)

Muhaddise u kasnijim stoljećima

Na temelju analize brojnih djela iz oblasti hadisa, a posebno biografskih djela, dolazi se do zaključka, da se, nakon X stoljeća po Hidžri, interesiranje žena za hadis uveliko smanjuje. Daleko su rjeđe muhaddise i njihova angažiranost na polju hadisa koje autori iz tih perioda spominju. Razloga je, dakako, više i o njima bi trebalo sačiniti posebnu studiju.

Uglavnom, posljednja istaknuta muhaddisa bila je **Fatima al-Fudailiyya**, koja je rođena pred kraj XII hidžretskog stoljeća i bila poznata kao veliki ekspert u oblasti kaligrafije, ali i drugih brojnih islamskih znanosti. Zna se da je prepisala i kompilirala veliki broj knjiga. Poseban respekt je gajila prema hadisu, kojeg je puno učila, slušala ugledne muhaddise svog vremena i dobila diplome od mnogobrojnih hadiskih stručnjaka, pa je, na taj način, stekla reputaciju vrsnog hadiskog autoriteta.

Pred kraj života nastanila se u Mekki, gdje je osnovala veliku javnu biblioteku i počela sa čuvenim predavanjima iz oblasti hadisa. Mnogi eminentni islamski učenjaci prisustvovali su njenim predavanjima, a mnogi su od nje dobili i diplome o stečenom znanju iz oblasti hadisa. Među njima posebno se spominju dva autoriteta hanefijske i šafi'ijske pravne škole: šaih Omar al-Hanafī i šaih Muhammad Salih aš-Šafi'i. Umrta je 1247/1831. godine.

5. Hadiska djela koja su prenosile

Analiziranjem *idžazetnama* / diploma žena muhaddisa, brojnih djela koja tretiraju prenosiocice hadisa – *asmau ar-rigal*, kao i brojnih rukopisa iz oblasti hadisa i hadiskih znanosti, dolazi se do jasnog zaključka da su žene – stručnjaci u oblasti hadiskih znanosti iz različitih perioda, svoje studente upućivale ne samo u Buharijev *Sahih* nego i u mnoge druge poznate hadiske zbirke.

Islamski izvori bilježe da su Ummu al-Hair Fatima, kćerka 'Alijina (umrla 532/1137) i Fatima aš-Šahrizuriyya, držale predavanja iz Muslimovog *Sahiha*. Fatima al-Gawzdaniyya (umrla 524/1129) poučavala je svoje studente i sve znatizeljnike sva trima

*Mu'gamima*⁸ Imama Tabaranija, koji ukupno sadrže blizu 100.000 hadisa.

Zainab al-Harran (umrla 688/1289), koja je bila svojevrsna atrakcija za veliki broj slušalaca i studenata, predavala je sadržaj *Musnada* Ahmada b. Hanbala, koji sadrži oko 40.000 hadisa. Neki izvori navode da su brojni studenti dolazili iz dalekih krajeva da bi prisustvovali predavanjima Darimijeve i 'Abd b. Humaidove zbirke hadisa, koje su u Medini i Egiptu držale Guwairiyya, Omarova kćerka (umrla 783/1381) i Zainab, kćerka Ahmada b. Omara.

Nezaobilazno je i ime Zainabe bint Ahmad (umrla 740/1330), koja je slušajući i učeći pred ogromnim brojem učitelja, prikupila toliko diploma iz oblasti hadiskih znanosti, da su mnogi autori smatrali da joj treba deva za nošenje tih diploma. Držala je predavanja iz Abu Hanifinog *Al-Musnada*, Tirmizijinog *Aš-Šamaila* i Tahawijeve *Šarhu ma'ani al-asara*. Zanimljivo je da je Ibn Batuta, najveći arapski putopisac, od nje, ali i od drugih žena, učio hadise za vrijeme svog boravka u Damasku.

Ibn 'Asakir, poznati hafiz hadisa i biograf velikana Damaska, koji je učio hadis pred 1.200 ljudi, stručnjaka u hadisu i pred 80 žena – eksperata u oblasti hadisa, stekao je diplomu za prenošenje Malikovog *Al-Muwattaa* od jedne muhaddise.

Galal ad-Din as-Suyuti, poznati islamski enciklopedista, hafiz hadisa, veliki mufessir i jedan od najvećih islamskih učenjaka svih vremena, studirao je *Ar-Risalu* Imama Šafija pred Hagarom bint Muhammad.

Atif ad-Din Gunaid, hadiski stručnjak iz VIII hidžretskog stoljeća, izučavao je *As-Sunan* hafiza Darimija pred Fatimom bint Ahmad b. Qasim. (Siddiki, 24)

6. Zaključak

Na temelju izloženog, dolazi se do zaključka da je doprinos žena hadisu i hadiskoj znanosti bio izuzetno značajan i posebno dragocjen. Pogotovo ako razmotrimo značaj očuvanja originalne Poslanikove, s. a. v. s., riječi, koju su ljubomorno čuvale i prenijele njegove časne supruge, nakon njegove smrti. Da nije bilo njihove angažiranosti i osjećaja za prezentiranjem Vjerovjesnikove, s. a. v.

⁸ Poznata su tri mu'gama Imama Tabaranija: Veliki mu'gam (*Al-Mu'gam al-kabir*), koji sadrži preko 60.000 hadisa; Srednji mu'gam (*Al-Mu'gam al-awsat*), koji sadrži preko 30.000 hadisa i Mali mu'gam (*Al-Mu'gam as-sagir*), koji sadrži 1.500 hadisa.

s., riječi i prakse, mnogi detalji iz njegovog života bili bi prekriveni velom misterije i nagađanja.

Inače, da nije faktora koji su, donekle, determinirali žene u njihovom izučavanju hadisa, očito je da bi one možda čak i nadmašile muškarce u ovoj oblasti. Naime, pravilo je da žena ne može putovati bez *mahrema* – nekoga bliskog iz porodice i boraviti na duži period, što pretpostavlja bavljenje hadisom, jer su brojni hadiski stručnjaci, budući da su bili muškarci i nisu imali ograničenja te prirode, putovali godinama od mjesta do mjesta i od jednog do drugog naučnog centra, slučajući najveće hadiske autoritete, čime su žene, nažalost, bile oštećene.

Pa i pored ovih okolnosti, može se zaključiti da su žene udarile svoj jasan pečat u hadiskoj znanosti, što eksplicite potvrđuju samo neke žene koje su spomenute u ovom tekstu.

Literatura

- Al-Qurtubi. (1989) *Al-Isti'ab fi esmai al-ashab*. Bairut: Dar al-fikr.
- Ibn 'Asakir. (n.d.) *Tarihu Dimišk – teradžimu-n-nisa'*. Damask: Dar al-fikr.
- Ibn al-Asir. (n.d.) *Usud al-gabe fi ma'rifa as-sahab*. Bairut: Daru ihjai at-turas al-'arabi.
- Al-Baihaki. (1985) *Dalail an-nubuwwa*. Bairut: Dar al-kutub al-'ilmiyya.
- Al-Balazuri. (n.d.) *Ansab al-ašraf*. Egipat: Dar al-ma'arif.
- Al-Basawi. (1981) *Al-Ma'rifa wa at-tarih*. Bairut: Mu'assasa ar-risala.
- Gumu'a, A. (1992) *Nisaun min 'asr an-nubuwwa*. Damask-Bairut: Daru Ibn Kathir.
- Gumu'a. (1992) *Nisaun min 'asr at-tabi'in*. Damask-Bairut: Dar Ibn Kathir.
- Gumu'a. (1990) *Nisaun mubaššaratun bi al-Gannah*. Damask: Dar Ibn Kathir.
- Gumu'a. (1990) *Rigalun mubaššarune bi al-Gannah*. Damask: Dar Ibn Kathir.
- Ibn Hagar, A. (1989) *El-Isabe fi temjizi-s-sahabe*. Bairut: Dar al-fikr.
- Ibn Hagar, A. (1996) *Tahzib at-tahzib*. Bairut: Mu'assasa ar-risala.
- Al-Halabi, 'A. B. (1964) *As-Sira al-halabiyya*. Egipat: Matba'a al-babi al-halabi.

- Al-Bagdadi, H. (n.d.) *Tarihu Bagdad*. Kairo: Dar al-fikr i Maktaba al-hangi.
- Ibn Hišam, (1955) *As-Sira an-nabawiyya*. Egipat: Matba'a al-babi al-halabi.
- Ibn al-'Imad, H. (1986) *Šazarat az-zahab*. Damask: Dar Ibn Kathir.
- Al-Hamawi, J. (n.d.) *Mu'gam al-buldan*. Bairut: Dar ihjai at-turas al-'arabi.
- Ibnu al-Qajjim, G. (1982) *Zad al-ma'ad*. Bairut: Mu'assasa ar-risala.
- Al-Qadi 'I. (1986) *Aš-Šifa bi ta'rifi huquq al-Mustafa*. Damask: Mu'assasa 'ulum al-Qur'an,
- Al-Kandahlawi, M. J. (1968) *Hajatu-s-sahabe*. Dar al-qalam.
- El-Karadavi. J. (1995) *Žene pravovjerne*. Tuzla: Sumejja.
- Kahhala, R. O. (1989) *A'lam an-nisa'*. Bairut: Mu'assasa ar-risala.
- Ibn Kathir. (1987) *Al-Bidaya wa an-nihaya*. Bairut: Dar al-kutub al-'ilmiyya.
- An-Nawawi. (n.d.) *Tahzib al-esmai wa al-lugat*. Bairut: Dar al-kutub al-'ilmiyya.
- Abu Nu'aim A. (1967) *Hil'ja al-awlija' wa tabaqat al-asfiya'*. Bairut: Dar al-kitab al-'arabi.
- Ibn Sa'd. (n.d.) *At-Tabaqat al-kubra*. Bairut: Daru sadir.
- As-Suyuti. (1983) *Tabaqat al-huffaz*. Bairut: Dar al-kitab al-'ilmiyya.
- Aš-Šawkani, M.'A. (1984) *Darru as-sahaba fi manaqib al-qaraba wa as-sahaba*. Damask: Dar al-fikr.
- At-Tabari. (1988) *Tarih al-umem wa al-muluk*. Bairut: Dar al-kutub al-'ilmiyya.
- At-Tabari, M. (n.d.) *Es-Simtu-s-semin fi menakibi ummehati-l-mu'minin*. Halep, Sirija: Maktaba at-turas al-islami.
- Az-Zahabi. (1996) *Siyaru 'alam an-nubala'*. Bairut: Mu'assasa ar-risala.
- Az-Zahabi. (1987) *Tarih al-islam wa waffajat al-mašahira wa al-a'lam*. Bairut: Dar al-kutub al-'arabi.
- Az-Zirkli, H. (1995) *Al-A'lam*. Bairut: Dar al-'ilmi li al-malayin.
- Az-Zubairi, M. (n.d.) *Nasabu Quraiš*. Egipat: Dar al-ma'arif.

Periodika

- *Islamska misao*. God. VIII, br. 94, oktobar 1986.

WOMEN`S CONTRIBUTION TO HADITH AND HADITH SCIENCE

Šefik Kurdić, Ph.D.

Summary

Sciences whose development and defining is seriously influenced by women, along with men, are rare. Hadith and Hadith science is an exception in this regard. Ever since the very beginning of Islam, women - experts in the field, played a very important role in preserving and passing on Muhammad`s Hadith.

In all stages of development of Hadith literature they showed a serious interest in this field of science. It is noticeable that the men-muhaddis showed utmost respect for these women-muhaddis.

These facts are confirmed through biographical information about many women - Hadith experts, which abound in many works that treat Muhammad`s s.a.v.s. Hadith.

Key words: Hadith / Hadith sciences / women – muhaddis.

مساهمة النساء في الحديث النبوي و علمه

الأستاذ الدكتور شفيق كرديتش، كلية التربية الإسلامية في جامعة زينيتسا

خلاصة البحث

يقل عدد العلوم، خاصة في الزمن الماضي، التي كانت النساء يشاركن الرجال في تنميتها و تطويرها مشاركةً جادة. يُستثنى الحديث النبوي و علمه من هذه العلوم لأن النساء المتخصصات في هذا المجال العلمي قد كان لهن دور هام في حفظ الأحاديث النبوية و رواياتها منذ بدء الإسلام.

أظهرت هؤلاء النساء الاهتمام الكبير بهذا المجال العلمي في جميع المراحل من تطور المؤلفات في علم الحديث. إنه واضح أن الرجال المحدثين كانوا يحترمون النساء المحدثات.

يمكننا أن نتأكد من هذا الاحترام في المعلومات عن حياة النساء – المتخصصات في علم الحديث و هي تتوفر في المراجع العديدة التي تحدّث عن رواة أحاديث الرسول صلى الله عليه و سلم.

الكلمات الأساسية: الحديث، علوم الحديث، النساء- المحدثات